

Patologiczny hazard wśród osób starszych

Z racji starzenia się społeczeństw biznes hazardowy świadomie zwraca się ku osobom starszym, jako grupie odgrywającej coraz większą rolę. Operatorzy gier poszerzają ofertę gier niestrategicznych, wybieranych chętniej przez osoby starsze, czyniąc je bardziej dla nich dostępnymi. Badania pokazują, że seniorzy częściej wybierają gry proste, niewymagające dysponowania szczególnymi umiejętnościami, w tym grę na automatach, a te są wymieniane wśród gier niosących ze sobą największe ryzyko uzależnienia się.

Aktualne badania dotyczące problemowego i patologicznego hazardu wykazują największe nasilenie problemu w grupie osób w wieku średniej dorosłości. Niemniej jednak zauważalne jest także zjawisko uprawiania hazardu przez ludzi w wieku emerytalnym.¹ Z przejściem na emeryturę związane jest zwiększenie ilości wolnego czasu, zmiana sytuacji finansowej (zdecydowanie częściej na niekorzyść), pojawiające się problemy zdrowotne i towarzyszące im ograniczenie autonomii (konieczność pomocy ze strony innej osoby, nasilające się trudności z poruszaniem się) bądź też utrata małżonka czy innej bliskiej osoby. To wszystko może czynić, i często niestety czyni, okres starzenia się pełnym trudności do pokonywania. W tym kontekście nie powinna zatem dziwić skłonność i szczególna podatność osób starszych na uleganie zachowaniom mogącym stanowić ucieczkę, czy też sposób na chwilowe przynajmniej zapomnienie o problemach i doświadczenie ulgi. Od kilkunastu lat na świecie zwraca się uwagę na nasilające się zjawisko uprawiania hazardu przez osoby starsze, co w kontekście wiedzy na temat uzależnień, w tym patologicznego hazardu, może stanowić realne zagrożenie dla tej szczególnie narażonej na ucieczkowe zachowania grupy.

Uprawianie hazardu przez osoby starsze

W literaturze światowej poświęconej hazardowi wśród seniorów, najczęściej można spotkać analizy dotyczące osób powyżej 55. roku życia, podzielonych na dwie lub trzy grupy wiekowe: 55–64 lata, 65–74 lata oraz powyżej 75. roku życia. Informacje dotyczące charakteru uprawiania hazardu przez osoby starsze w Polsce możemy czerpać głównie z raportu z badań przeprowadzonych przez CBOS w 2012 roku. Wyniki tych badań pokazują, że 11,5% graczy w wieku 55–64 lata jest w niskim stopniu zagrożonych uzależnieniem od hazardu, natomiast wśród 2% tych osób poziom zagrożenia jest wysoki. W przedziale wiekowym 65+ niski stopień ryzyka rozwoju uzależnienia dotyczy 9% osób, natomiast wysoki – 1,6%. Dane światowe są zbliżone, przykładowo w Kanadzie, w której od kilkunastu już lat prowadzone są badania tego zjawiska, w 2009 roku 2,1% graczy w wieku 55–64 lata spełniało kryteria grania ryzykownego i patologicznego, w przedziale wiekowym 65-74 lata było to 3,2%, natomiast powyżej 74. roku życia – 3,1%. Dla Kanadyjczyków problem jest o tyle istotny, że w 2009 roku 14% społeczeństwa stanowiły osoby powyżej 55. roku życia. Ponadto hazard dla osób starszych stanowi w Kanadzie bardzo popularną formę rozrywki – 76,1% Kanadyjczyków w wieku 55-64 lata uprawia go; w przedziale wiekowym 65-74 lata jest to 68,2%, natomiast wśród osób powyżej 75. roku życia gracze hazardowi stanowią 56,3%.

Wiele krajów europejskich nadal nie posiada danych epidemiologicznych dotyczących nasilenia tego problemu w grupie seniorów, co tym bardziej podkreśla konieczność podejmowania tego tematu przez specjalistów.

Czynniki ryzyka uzależnienia osób starszych od hazardu

Specjaliści kanadyjscy zwracają uwagę na to, że osoby starsze ze względu na różnorodne uwarunkowania są szczególnie zagrożone patologicznym hazardem. Wśród czynników ryzyka szczególnie istotnych w odniesieniu do tej grupy wymieniają oni:

- Poczucie samotności i opuszczenia.
- Brak satysfakcjonujących relacji społecznych.
- Trudną sytuację finansową lub poprawiającą się sytuację finansową.
- Problemy zdrowotne.
- Niechęć do szukania pomocy – tendencja do ukrywania problemów.

- Wzrost oferty gier hazardowych skierowanych do osób starszych, działania promocyjne nakierowane na tę grupę.
- Łatwy dostęp do gier niestrategicznych wybieranych częściej przez osoby starsze (np. automaty losowe).

Osoby starsze wśród przyczyn swojego grania zwracają uwagę w pierwszej kolejności na czynnik samotności i opuszczenia. Faktem jest, że w tej grupie wiekowej zaczynają odchodzić rówieśnicy, osoby znajome czy partnerzy życiowi. Wielu starszym osobom trudno jest przystosować się do nowej sytuacji oraz znaleźć nową grupę odniesienia, co nie dziwi w kontekście obecnych czasów, w których dominuje indywidualizm. Badania wykazują, że podstawową motywacją do grania hazardowego wśród starszych jest chęć spotkania ludzi, doświadczenie przyjemności, rozrywki i oderwania się od codzienności.

Doświadczenie kolejnych utrat (stanowiska pracy, bliskich osób, miejsca zamieszkania itd.) sprawia, że osoby starsze zaczynają intensywnie odczuwać ograniczanie autonomii i brak wpływu na własne życie, co nasila ich wrażliwość oraz skłania do poszukiwania sposobów przynajmniej chwilowego oderwania się od doświadczanego dyskomfortu. Według specjalistów te okoliczności czynią osoby starsze bardziej podatnymi na różnego rodzaju dysfunkcje zdrowia psychicznego.

Sytuacja finansowa osób starszych także ulega zmianie w związku z zaprzestaniem pracy zawodowej. Na zachodzie Europy i w Stanach Zjednoczonych emerytura znacznie częściej niż w Polsce stanowi korzystny finansowo okres życia. Po całym życiu ciężkiej pracy emeryci mają poczucie zasłużonego odpoczynku, a także prawa do czerpania z tego profitów. W związku z tym pewną grupę starszych hazardzistów stanowią osoby dobrze sytuowane, których uprawianie hazardu stanowi największy problem dla ich bliskich, spadkobierców obserwujących „topniejące” spadki.

Najpoważniejsze konsekwencje finansowe dotyczą jednak większej grupy emerytów, których status społeczny w związku z przejściem na emeryturę obniża się. Specjaliści zwracają uwagę na czynnik potencjalnej wygranej pełniący w tej grupie szczególną rolę. Podobnie jak w przypadku młodszych osób pochodzących z niższych warstw społecznych, także tutaj wygrana w hazardzie stanowi jedyną szansę na poprawienie własnej sytuacji finansowej. Dla nieaktywnych zawodowo emerytów wygrana symbolizuje dobrobyt i luksus, na który już ich nie stać. Połączenie tych aspiracji z procesami demencyjnymi może dawać katastrofalne skutki, na co także zwracają uwagę

badacze.

Procesy demencyjne to jeden z problemów zdrowotnych związanych z uprawianiem hazardu. Granie wiąże się jednak także z ogólnie podupadającą kondycją fizyczną i ograniczeniem innych możliwości rekreacji. Jak mówi jedna z badanych w Kanadzie starszych osób: „Moja żona ma obecnie słabe zdrowie. Dawniej mieliśmy dużo więcej aktywności poza domem, ale biorąc pod uwagę jej stan zdrowia, nie możemy wielu z nich już uprawiać. Granie w kasynie pozwala nam mieć wspólną rozrywkę, a mojej żonie oderwać się od myślenia o własnym zdrowiu”.

Badania pokazują także tendencję osób starszych do ukrywania własnego problemu z hazardem i nieszukania pomocy w sytuacji nadmiernego grania. Jakkolwiek samo uprawianie hazardu przez osoby starsze stało się zdecydowanie bardziej akceptowane niż jeszcze kilkanaście lat wcześniej, jednak już nadużywanie hazardu nadal pozostaje sprawą wstydliwą. Specjaliści zwracają jednak uwagę na zmianę społecznego postrzegania uprawiania hazardu na bardziej pozytywne, co według nich także nasila ryzyko uzależnienia od grania osób starszych. Jeszcze kilkanaście lat temu uprawianie hazardu traktowane było jak grzech czy oznaka słabości charakteru, aktualnie stanowi ono społecznie akceptowaną rozrywkę.

Ze zmian w postrzeganiu hazardu korzystają także operatorzy gier, poszerzając ofertę skierowaną do osób starszych oraz kusząc tę grupę działaniami promocyjnymi szczególnie do niej dostosowanymi. Do działań tych należy m.in. organizowanie darmowych przejazdów do kasyna dla seniorów, darmowe kupony z drobnymi kwotami na grę, rabaty na posiłki w kasynie, bezpłatne występy gwiazd w kasynie, zniżki na nocleg w hotelu, karty stałego klienta czy kupony rabatowe na leki, witaminy, suplementy diety oferowane przez kasyna. Wszelkie działania mające na celu zachęcenie osób starszych do grania stanowią dobrze zorganizowane i przemyślane kampanie promocyjne.

Z racji starzenia się społeczeństw biznes hazardowy świadomie zwraca się ku osobom starszym, jako grupie odgrywającej coraz większą rolę. Operatorzy gier poszerzają także ofertę gier niestrategicznych, wybieranych chętniej przez osoby starsze, czyniąc je bardziej dla nich dostępnymi. Badania pokazują, że osoby starsze częściej wybierają gry proste, niewymagające dysponowania szczególnymi umiejętnościami, w tym grę na automatach. Co warto podkreślić, automaty losowe są wymieniane wśród gier niosących ze sobą największe ryzyko uzależnienia się.

Mając na uwadze zespół czynników przyczyniających się do rozwoju uzależnienia od hazardu, specjaliści próbują opracować model rozwoju uzależnienia od hazardu w wieku starszym. W 2010 roku Tirachaimongkol ze współpracownikami stworzyli model, w którym uwzględnili trzy grupy czynników, które mogą wpłynąć na rozwój uzależnienia od hazardu wśród osób starszych. Pierwszą grupę stanowią czynniki podatności osobistej, drugą czynniki społeczne i środowiskowe, natomiast trzecią – czynniki regulacji zachowań. Według autorów modelu indywidualna podatność rozwija się na skutek doświadczenia przykrych i nagłych zdarzeń lub ich kumulacji w połączeniu z brakiem wsparcia. Trudne doświadczenia predysponują do poszukiwania chwilowej przynajmniej ucieczki od nich, ulgi w doświadczaniu przykrych emocji lub też poczucia iluzyjnego sprawowania kontroli nad swoim życiem. W tym kontekście czynnikami podtrzymującymi uzależnienie może być brak innego rodzaju stymulujących rozrywek, zaburzony rytm dnia, brak ustrukturyzowania go oraz długotrwała ekspozycja na gry. Czynniki drugiej grupy koncentrują się wokół zjawiska tzw. ageizmu, czyli dyskryminacji osób starszych ze względu na ich wiek, lekceważącego do nich stosunku, pozbawienia oferty rekreacyjnej i rozrywkowej.

Taka postawa społeczna przyczynia się do doświadczania obniżonego poczucia własnej wartości przez osoby starsze, nasilenia pesymizmu, negatywnych myśli na temat własnej przyszłości. Reakcją na to może być poszukiwanie rozrywek „pozbawionych wieku” (czyli dostępnych dla wszystkich), do których należy hazard, a także chęć zburzenia stereotypu poprzez granie, jako formę udowodnienia własnej niezależności i zdolności do decydowania o sobie. Możliwość dużej wygranej, promocje, rodzinna atmosfera kasyn i brak innych możliwości rozrywki nasilają w tym kontekście ryzyko uzależnienia od hazardu.

Ostatni czynnik – regulacja zachowań, odnosi się do zmian zachodzących w mózgu na poziomie biologii, zmian demencyjnych oraz tych, które wynikają z leczenia innych schorzeń, np. choroby Parkinsona. Zmiany te mogą prowadzić do zaburzenia procesów oceny, trudności decyzyjnych, podwyższonej impulsywności czy trudności z autokontrolą. Według Tirachaimongkola i innych konstelacja tych trzech grup czynników przekłada się na ryzyko rozwoju uzależnienia od hazardu wśród osób starszych. Oprócz czynników jednostkowych ważną rolę odgrywają tu także zmienne społeczne, w tym postawy społeczne wobec osób starszych, co jest szczególnie ważne dla konstruowania ewentualnych strategii profilaktycznych dotyczących grania hazardowego skierowanych do osób starszych.

Skutki grania hazardowego dla osób starszych

Uprawianie hazardu, podobnie jak we wszystkich grupach wiekowych, także u seniorów dotyka różnych sfer życia. Seniorzy uprawiający hazard wskazują zarówno na pozytywne, jak i negatywne jego skutki. Do konsekwencji pozytywnych uprawiania hazardu zaliczają oni m.in.: możliwość wygranych finansowych i sprawienia sobie przyjemności (np. obiad w dobrej restauracji), dodatkową rozrywkę, przyjemny sposób spędzenia wolnego czasu (aspekt rekreacyjny), możliwość poznania nowych ludzi, spędzenia czasu z innymi, poczucie przynależności do grupy (aspekt społeczny), hazard jako rozrywka rodzinna (wyjście do kasyna z dorosłymi dziećmi; aspekt rodzinny), sposób na urozmaicenie życia małżeńskiego, wspólna rozrywka (aspekt małżeński), forma odreagowania, zapomnienia o codziennych trudnościach (aspekt psychologiczny). Specjaliści zwracają jednak uwagę na drugą stronę spostrzeganych korzyści, które niezauważalnie mogą przekształcić się w szkody, należą do nich: uszczerbek dla budżetu domowego, długi, utrata majątku (aspekt finansowy), uprawianie hazardu kosztem innych rozrywek („Muszę szczerze przyznać, że jeśli wiedziałabym, ile mój mąż wydaje na kasyno, więcej byśmy podróżowali. Wolałabym o wiele bardziej podróżować niż tracić pieniądze na grę w kasynie” – aspekt rekreacyjny); kłótnie z dziećmi z powodu przegrywania majątku rodzinnego (aspekt rodzinny), konflikty małżeńskie z powodu grania, zachwianie równowagi w związku i zagrożenie jego rozpadem (aspekt małżeński), poczucie winy, wstyd z powodu własnego grania (aspekt psychologiczny).

Kierunki pomocy osobom starszym uprawiającym hazard

W krajach, w których problem uzależnienia od hazardu osób starszych jest lepiej poznany, wyniki badań naukowych wykorzystuje się do tego, aby odpowiednio zaprojektować formy wsparcia dla osób starszych zagrożonych uzależnieniem od hazardu. Specjaliści z Kanady formułują – na podstawie wyników badań zrealizowanych w 2013 roku – zalecenia z zakresu profilaktyki uzależnienia od hazardu wśród osób starszych kierowane do trzech grup.

Dla decydentów:

- Wdrażać programy uwrażliwiania osób w wieku 55+ na zagrożenia związane z uprawianiem hazardu.

- Informować o dostępnych formach i miejscach pomocy dla osób z problemem hazardu, w miejscach uczęszczanych przez osoby starsze – autobus do kasyna, ośrodki gier, domy pomocy społecznej.
- Umożliwiać osobom starszym podejmowanie dyskusji (grupowych i indywidualnych) na temat ich grania (osoby starsze wykazywały się dużą otwartością i chętnie angażowały się w badania kanadyjskich specjalistów).
- Podjąć problem ambiwalentnego stosunku osób 55+ do zgłaszania się po pomoc, zmieniać błędne myślenie na swój temat dotyczące niewielkich możliwości zmiany własnych szkodliwych przyzwyczajzeń.

Dla terapeutów:

- Zwracać uwagę w procesie diagnostycznym na problem grania w kontekście stylu życia, własnych planów i satysfakcji z życia.
- Podejmować wczesne interwencje z racji tego, że problem grania może narastać, nawet do bardzo późnego wieku.
- Wspierać starsze osoby w budowaniu umiejętności kontrolowanego grania hazardowego, które nie będzie generowało szkód dla gracza oraz jego otoczenia (badania wykazują, iż pewna grupa osób starszych potrafi grać w sposób odpowiedzialny, podejmując samodzielnie różne strategie mające na celu ochronę przed utratą kontroli nad graniem).
- Wspierać bliskich osób grających z uwagi na ich dużą rolę w procesie kształtowania zdrowych nawyków u graczy.
- Promowanie zdrowego stylu życia wśród osób 55+ oraz wspieranie ich w odkrywaniu konstruktywnych i gratyfikujących aktywności, które mogą zastąpić pustkę wynikającą z utraty ról życiowych oraz bliskich osób.

Dla badaczy:

- Identyfikować czynniki chroniące dla osób w wieku 55+, które mogłyby uchronić je przed wejściem na ścieżkę uzależnienia od hazardu.
- Określić typy graczy hazardowych w starszym wieku i opracować strategie pomocy dostosowane do każdego z tych typów.

Bibliografia

Giroux I. et al., *Jeux de hasard et d'argent chez les 55 ans et plus*. Papier virtuel produit par l'Infrastructure de recherche du CRDM-IU, Montreal, Quebec 2014 http://www.myvirtualpaper.com/doc/crdm/55-ans-etplus_jeux-de-hasard-et-d-argent/2014070202/I0#1.

Giroux I., Ferland F., Savard C., Nadeau D., Poupard M., Sévigny S., Landreville P., Jacques C., *Trajectoire rétrospective de jeu et influence des aspects financiers et sociaux sur la participation au jeu des adultes ages de 55 ans et plus*, Université Laval, Québec 2013.

Papineau É., Lemétayer F., Lasnier B., Giguère N., *Les jeux de hasard et d'argent et les aînés: perspectives des intervenants sur les risques, les impacts et la prévention*, Institut national de santé publique du Québec, Montreal 2014.

Poupard M., *Problèmes de jeu chez les aînés: l'influence perçue des événements de vie*. Praca doktorska, École de Psychologie, Faculté des Sciences Sociales, Université Laval, Québec 2013.

Lelonek-Kuleta, B. (2015). Patologiczny hazard wśród osób starszych. *Świat Problemów*, nr 9(272), s 37-41, <http://www.swiat-problemow.pl/patologiczny-hazard-wsrod-osob-starszych/>